

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΛΠΟΥΖΟΣ

ραγιάς

ΣΕ ΚΑΝΕΝΑΝ ΚΑΙ ΣΕ ΤΙΠΟΤΑ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Ραγιάς. Σε κανέναν και σε τίποτα**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Γιάννης Καλπούζος
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Φίλια Μπουγιούκου
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Τζίνα Γεωργίου
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Σπυριδούλα Βονίτση

© Γιάννης Καλπούζος, 2021
© Εικόνων εξωφύλλου: Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα, Joanna Czogala/Arcangel,
Magdalena Wasiczek/Trevillion Images
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2021

Πρώτη έκδοση: Ιούνιος 2021, 30.000 αντίτυπα
Πρώτη ανατύπωση: Ιούλιος 2022, 2.000 αντίτυπα

ISBN 978-618-01-4634-9

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.	PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.
<i>Από το 1979</i>	<i>Publishers since 1979</i>
Έδρα:	Head Office:
Τατοίου 121, 144 52 Μεταμόρφωση	121, Tatoiou Str., 144 52 Metamorfossi, Greece
Βιβλιοπωλείο:	Bookstore:
Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα	13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece
Τηλ.: 2102804800 • fax: 2102819550	Tel.: 2102804800 • fax: 2102819550

e-mail: info@psychogios.gr
www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΛΠΟΥΖΟΣ

ραγιάς

ΣΕ ΚΑΝΕΝΑΝ ΚΑΙ ΣΕ ΤΙΠΟΤΑ

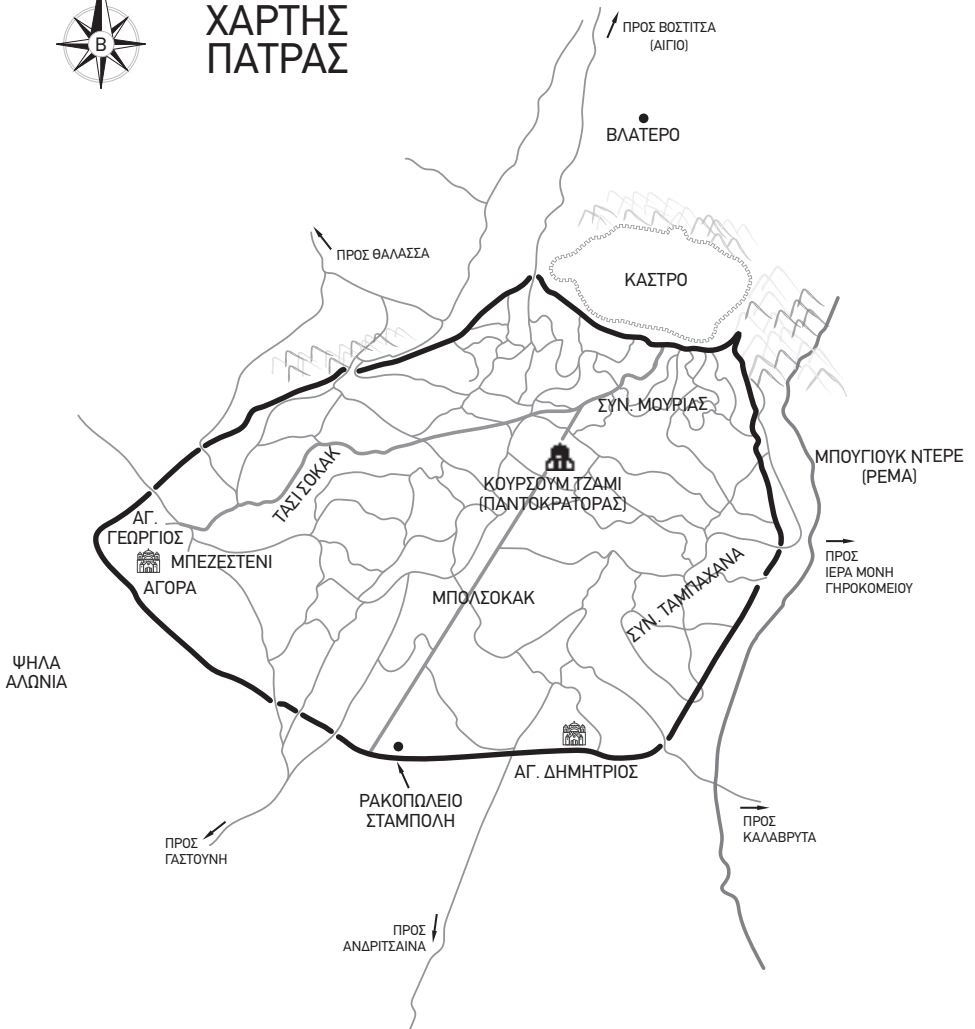
ΠΡΩΤΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΗ

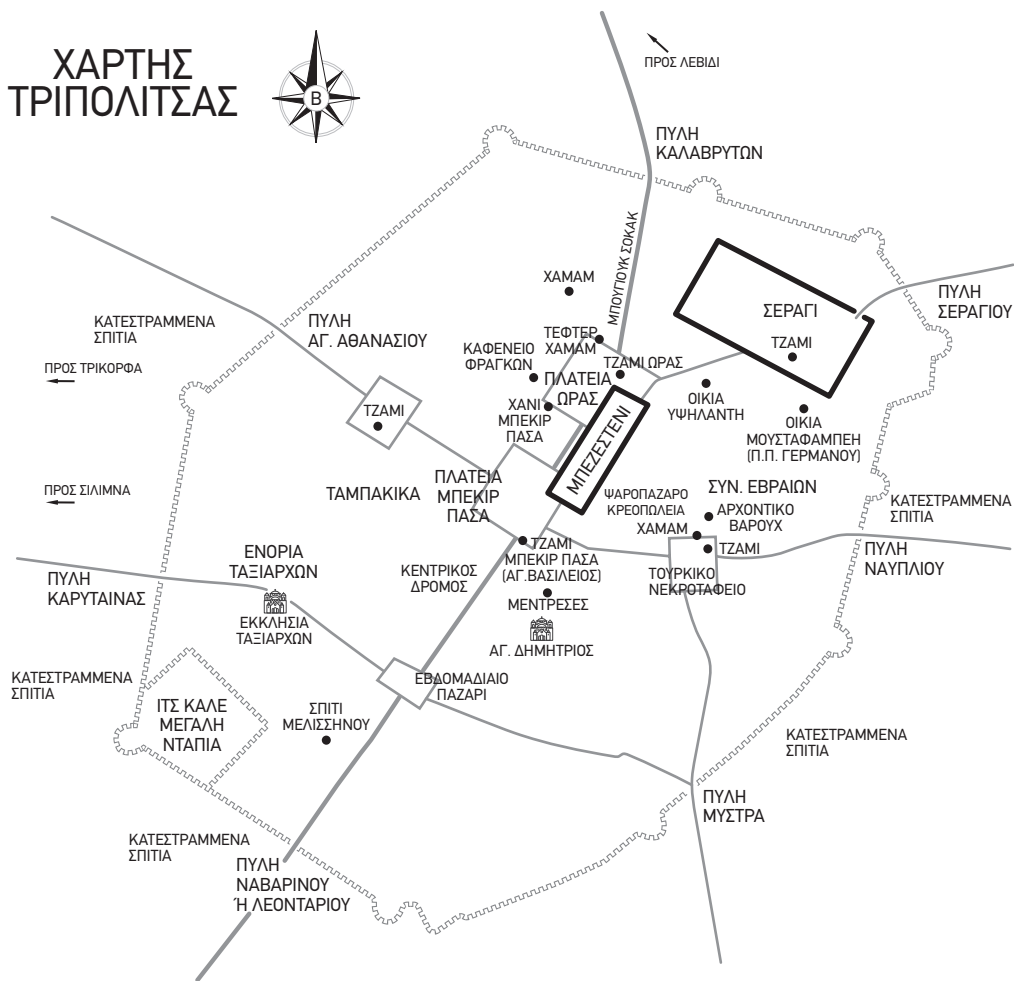
*Όποια παντρολογήματα κι αν γίνονταν στον νου
όσων χόρεψαν τον αντικριστό χορό με τον χάρο-
ντα στο αλώνι του πολέμου, τους έσμιγε η θέληση
να φτιάξουμε πατρίδα. Κι ας μην τη νογούσε ο κα-
θένας με τον ίδιο τρόπο. Το μπόλι που μπήγονταν
στο κορμί ολωνών και ρουφούσε το αίμα τους για
να βλαστήσει τ' ανάθρεψαν μύρια δεσίματα στους
πίσω χρόνους ως τους τωρινούς. Οι κατοπινοί ας
κάμουν το βλαστάρι καλύτερο.*

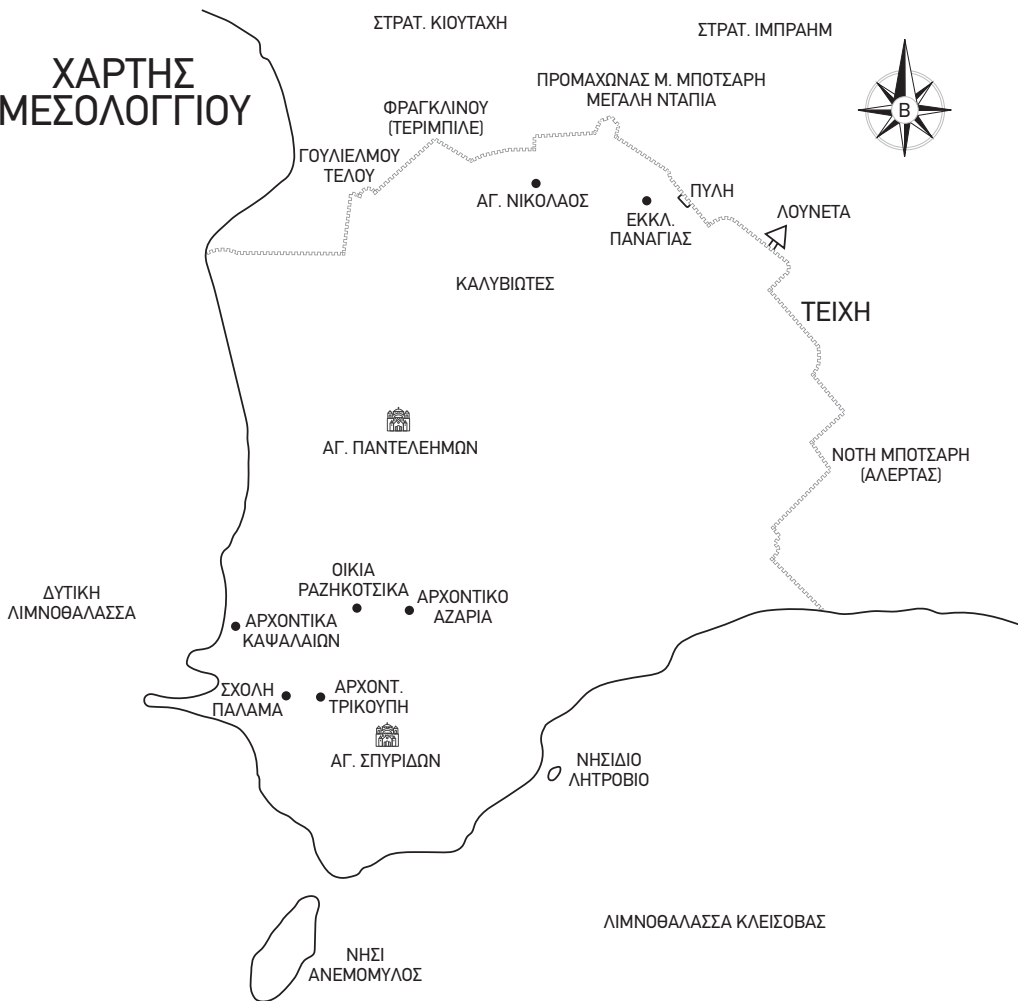
ΧΑΡΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ

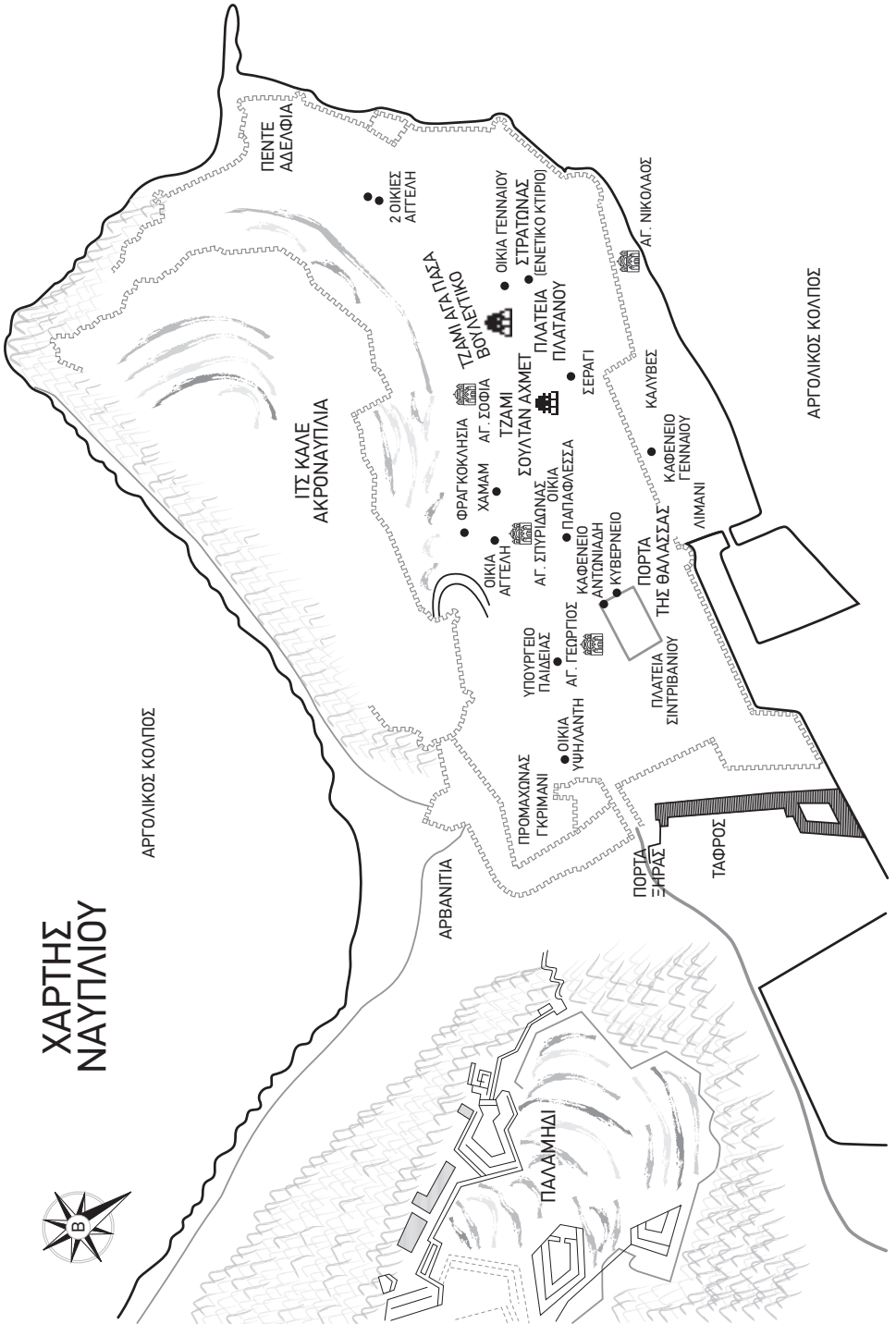
ΧΑΡΤΗΣ ΤΡΙΠΟΛΙΤΣΑΣ

ΧΑΡΤΗΣ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

ΧΑΡΤΗΣ ΝΑΥΠΛΙΟΥ

Προοίμιο

*Του Δημήτρη Φ. Χαραλάμπους, Καθηγητού του Παιδαγωγικού
Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Α.Π.Θ.*

Εκεί όπου έλεγα ότι αυτό το θλιβερό καλοκαίρι αφάνισε, μεταξύ άλλων, και την επέτειο-ορόσημο των 200 χρόνων από την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, ξανάπιασα το νήμα από την αρχή, διαβάζοντας το νέο ιστορικό μυθιστόρημα του Γιάννη Καλπούζου, «Ραγιάς». Πλοκή γεμάτη εκπλήξεις και ανατροπές, λόγος μεστός, συμπυκνωμένος και σε πολλά σημεία υποβλητικός και αποφθεγματικός.

Ο Αγγελής, ο κεντρικός ήρωας του βιβλίου, με την άσημη κοινωνική αφετηρία του και την εξέλιξή του σε μαρτυροκαπνισμένο αγωνιστή της Επανάστασης, γίνεται ο άνθρωπος-σχεδιά για να διαπλεύσει ο συγγραφέας με περισσή μαστοριά τους επαναστατημένους χρόνους. Χρησιμοποιείται ως «μέσο» για να προσεγγιστούν οι πρωταγωνιστές –πολιτικοί, στρατιωτικοί, ρασοφόροι, ισχυροί τοπικοί παράγοντες– και να καταδειχθούν με αυτόν τον τρόπο, από κοντά και πειστικά, οι αρετές και οι αδυναμίες τους, οι πονηριές, οι δολοπλοκίες, τα εμφύλια πάθη, αλλά και τα αγνά πατριωτικά κίνητρα και οι στιγμές ανυπέρβλητου ηρωισμού και αυτοθυσίας. Ταυτόχρονα, ο Αγγελής χρησιμοποιείται και ως βασικός πομπός για να εκπέμψει ο συγγραφέας τα σημαντικότερα και ισορροπημένα πολιτικο-ιδεολογικά μηνύματά του και τον γενικότερα φιλοσοφικό λόγο του. Είναι ο αγωνιστής

πρότυπο, ο ανιδιοτελής πατριώτης, ο οποίος δε διστάζει να υποτάξει το προσωπικό του συμφέρον ή την οικογενειακή του ευτυχία όταν το εθνικό καθήκον τον καλεί. Ακόμη και σακατεμένος από τις μάχες, το αταλάντευτο όραμα της ελευθερίας της πατρίδας υψώνεται ως πρώτιστη προτεραιότητα.

Την ίδια στιγμή, όμως, ο αγνός πατριώτης Αγγελής είναι και φορέας μιας σπάνιας ανθρωπιάς και ανοιχτής σκέψης, που δεν τον εμποδίζει, για παράδειγμα, να ερωτευτεί, να παντρευτεί και να μείνει πιστός εσαεί σε μια Εβραία, να προστατεύσει και να υιοθετήσει ένα παιδί τουρκικής καταγωγής και άλλα πολλά.

Η συστηματική ιστορική έρευνα επιτρέπει στον Γιάννη Καλπούζο, ποιητική αδεία, να αναδιατάξει το «καλό» και το «κακό», όπως το αποτύπωσε η επίσημη ιστορική γραφή. Δεν είναι μόνο ο δυνάστης Τούρκος που έσφαξε και ατίμωσε και λεηλάτησε και ηττήθηκε στις μάχες, αλλά και οι Έλληνες, στο πλαίσιο του καθ' όλα νόμιμου αγώνα τους να αποκτήσουν την ελευθερία τους. Έλληνες και Τούρκοι είναι πάνω απ' όλα ανθρώπινες υπάρξεις, που λυπούνται, χαίρονται, φοβούνται στις μάχες, δειλιάζουν ή πολεμούν πεισματικά, η κάθε πλευρά για τους δικούς της λόγους. Από αυτή την άποψη οι παγιωμένες, στερεοτυπικές και απλοϊκές προσεγγίσεις του καλού «εθνικού εαυτού» και του κακού «εθνικού άλλου» εξ απαλών λογοτεχνικών ονύχων τινάζονται κυριολεκτικά στον αέρα.

Η στοχαστική ματιά του συγγραφέα πέφτει, μέσω του Αγγελή, στους πρωταγωνιστές της Επανάστασης. Όταν τα ιστορικά στοιχεία το επιτρέπουν, χωρίς να καταφεύγει στην εύκολη κριτική, υποδεικνύονται τα δυνατά και αδύναμά τους σημεία, μεμπτές και επαινετές πράξεις τους. Όμως, η ματιά του Γιάννη Καλπούζου δεν προσκολλάται μόνο στα γνωστά ιστορικά πρόσωπα και στους προβεβλημένους. Το πιο εκπληκτικό είναι ότι ο συγγραφέας, πολύ συνειδητά στο πρό-

σωπο του Αγγελή και άλλων καθημερινών ανθρώπων, ανασύρει στο προσκήνιο της Ιστορίας και προβάλλει συστηματικά τον «άγνωστο στρατιώτη» του 1821, τους αφανείς, τίμιους και πιστούς στο όραμα της ελευθερίας των Ελλήνων. Και σε αυτούς τους αφανείς αποδίδει, με τον μοναδικό του τρόπο, την πρέπουσα σεμνή δικαίωση και τιμή. Άλλωστε, το όλο μυθιστόρημα δεν είναι τίποτε άλλο στην πραγματικότητα από τα απομνημονεύματα του Αγγελή.

Αν και ο ξεσηκωμός του 1821 είναι «πόλεμος αρσενικών», ο Γιάννης Καλπούζος δίνει θέση και στις γυναίκες, οι οποίες είναι μοιραία δέσμιες των ηθών και των κοινωνικών ιδεών της εποχής. Είναι ερωμένες ή σύζυγοι, στην καλύτερη περίπτωση. Στη χειρότερη, είναι αυτές που υφίστανται την αγριότητα των αρσενικών, καθώς βιάζονται ή σύρονται ως σκλάβες σε σπίτια ισχυρών ή στα σκλαβοπάζαρα της Ανατολής. Ίσως η πλέον δύστυχη ομάδα γυναικών κατά την περίοδο της Επανάστασης είναι αυτές που όχι μόνο βιάζονται, εγχυμονούν και γεννούν εντέλει τον καρπό του βιασμού τους, αλλά στο τέλος εξαναγκάζονται να ακολουθήσουν τον βιαστή τους και να ζήσουν για πάντα μαζί του, καθώς η δική τους κοινωνία τις στιγματίζει ως βιασμένες, τις απορρίπτει και τις θεωρεί μιάσματα.

Γλωσσικά, αφηγηματικά και ιδεολογικά η λογοτεχνική διαδρομή του Γιάννη Καλπούζου εκβάλλει στον πιο στέρεο τόπο της, στην πλήρη ωριμότητά της. Αυτό που με γοητεύει περισσότερο απ' όλα στον «Ραγιά» είναι η στάση και πρόταση ζωής που εμπεριέχει: υπάρχει ένα απίθανο μέτρο, ένα μυαλωμένο ζύγισμα των περιστάσεων, μια διάχυτη αίσθηση δικαιοσύνης πάνω από θρησκείες, εθνικότητες και κοινωνικές τάξεις, ένα απόσταγμα σοφίας ως προς τη σύλληψη του νοήματος της ατομικής και συλλογικής ζωής. Τι αξίζει και τι δεν αξίζει, σε τελευταία ανάλυση, σε αυτή τη σύντομη ζωή μας. Μια βιοθεωρία για το ατομικό, για το συλλογικό, αλλά

και για τη σχέση που πρέπει να διέπει τα δύο. Υπάρχει ένας ιεραρχημένος και σταθερός κώδικας αξιών που τον εκφράζει βιωματικά ο κεντρικός ήρωας, ο Αγγελής. Από αυτή την άποψη, προσωπικά και υποκειμενικά, προσέλαβα τον «Ραγιά» σαν μια αφυπνιστική ιδεολογική ιαχή στους μίζερους, στους παρακμιακούς χρόνους που διέρχεται ο ελληνισμός. Δυο χαρακτηριστικά αποσπάσματα, από τα πάμπολλα που υπάρχουν διάσπαρτα στο βιβλίο, νομίζω ότι τεκμηριώνουν τον ισχυρισμό αυτό:

«Λέγεις, Συμεών, ότι κάποιοι δε θέλουν ν' ανήκουν πουθενά. Εγώ θαρρώ πως δεν μπορείς να βγεις απ' το πετσί σου όπου και να κρυφτείς, όπου και να πας. Φωλιάζει κει μέσα και ριζώνει ολάκερος κόσμος. Απ' το φίλημα της μάνας σου ως τα μολογήματα των παππούδων σου και τη ζωή που άπλωσαν τριγύρω σου όσοι σμίγουν σε ό,τι νοματίζει κανείς φυλή και γένος».

[...]

«Θέλω να μην είμαι ραγιάς σε κανέναν. Ούτε η γυναίκα μου και τα παιδιά μου, ούτε οποιοσδήποτε άλλος σε μένα. Να μην είμαι ραγιάς μήτε σε ξένο, μήτε σε δικό, μήτε του κορμιού, μήτε σε όσα δε συνταιριάζονται με τον λεύτερο άνθρωπο. Ραγιάς σε τίποτα!»

Ο «Ραγιάς», είμαι σίγουρος, θα αποτιμηθεί και θα καταξιωθεί ως κορυφαίο έργο της ελληνικής λογοτεχνίας. Είναι βιβλίο ουσίας και, ως τέτοιο, συνιστά ύψιστη τιμή για την Επανάσταση του 1821 και τα πεπραγμένα της.

Συστήνεται ανεπιφύλακτα!

Δ. Φ. Χ.

Θέλω να με βρίσκει μέσα στη λαλιά μου όποιος σκύψει στα μολογήματά μου. Γι' αυτό να γράφεις κατά πώς σου τα λέγω ή σ' τα διαβάζω απ' τις καλικαντζούρες μου, γραμματικές, δίχως τις δασκαλίστικες φιοριτούρες των λογιότατων.

Να ζωγραφίζονται οι άνθρωποι, οι τόποι κι όλα όπως τα νογάω και τα νιώθω. Με τη σκληράδα τους, τα χαδέματα και την προστυχιά τους. Όπου χρειάζεται θα μαλακώνω μονάχος μου τη γλώσσα. Μ' οποιανού δε συνταιριάζονται τα χνότα μου, ας κλείσει μονομιάς ετούτο το κιτάπι. Μα όσοι λογαριάζουν τις αράδες μου σαν μεταλαβιά της ψυχής μου, να ξεύρουν πως κι εγώ τους γλέπω σαν εξομολόγους μου και φίλους καρδιακούς.

Τίποτε δε θα κρύψω απ' τις γλίστρες μου και τα κουσούρια μου και κανέναν δε θα στολίσω με περισσιες παινεφιές κι αντρεισύνες. Ούτε θα σπείρω αβανιές και συκοφαντίες. Γιατί αφότου αρχίνισα να χαμπαριάζω κατιτίς απ' τον κόσμο σιχαινόμουν τα λιβανιστήρια, τους μουλωχτούς, τους φεύτες και τα στρογγυλέματα.

Γράψε και τη σημερινή ημερομηνία: Ναύπλιο, 13 του Δεκέμβρη 1825.

Ο κύρης μου ήτανε επιστάτης στ' αμπελοχώραφα της Φιλίζ Χανούμ, της χήρας του Οζκάν Μπέη. Απλώνονταν ετούτα

στ' ανατολικά της Πάτρας και σκόρπια ως πέρα σιμά στη Βοστίτσα.¹ Του έδωσε το 1811 ένα χαμόσπιτο η χανούμ, μισή ώρα απ' το χάνι του Λαμπίρη, και παρατήσαμε την πόλη όπου μέναμε μέχρι τότες. Το σπίτι μας το πήρε προίκα η αδερφή μου η Γαρυφαλλιά. Γίνηκε αφορμή ο κοντινός μισεμός και να μην ξεσκολίσω κι έτσι έπεσα στην ανάγκη σου, γραμματικέ. Ειδεμή θ' αρμάθιαζα μονάχος τα λεγόμενά μου.

Ήτανε πρώτη του Μαγιού του 1816 όταν μ' έπεμψε ο κύρη μου στην Πάτρα. Μήπως και με μπάσει η μεγάλη μου αδερφή σε καμιά τέχνη. Ακόμα και στη δούλεψη του ανεπρόκοπου του άντρα της. Δεν του κακοφανίστηκα του κύρη μου, τον έσπρωξε η ανάγκη. Είχε άλλα πέντε στόματα να θρέψει, ένα αρσενικό και τέσσερα θηλυκά, κι από πάνω τη μάνα μου και τους γερόντους. Μου 'λειπε κι εμένα η πόλη, όπως το βυζί στο κατσίκι που το αποκόβει πρώιμα η γίδα. Δεν πρόκαμα να τη χαρώ εξαιτίας κείνου του πεζεβέγκη του Χρυσάνθη.

Ύστερα από τέσσερις ώρες² ποδαρόδρομο άφησα πίσω μου την ξεμοναχιασμένη συνοικία του Βλατερού. Διάβαινα χαμηλότερα απ' το κάστρο και τραβούσα για τον μαχαλά της Μουριάς, όπου το παλιό μας σπίτι και τωρινό της αδερφής μου. Κάτω η θάλασσα έμοιαζε παραδομένη στην κάψα του ήλιου, γυναίκα κουρνιασμένη στις αγκάλες του αντρός. Φύσαγε και μια στάλα κι έφερνε τ' αρώματα των ανθισμένων αμπελιών ανακατωμένα με τη σαπίλα των σκόρπιων βαλτόνερων στον κάμπο.

Απ' τη μεριά του παζαριού του Χατζή Ιμπραήμ αγρίκησα λαλούμενα, τραγούδια, φωνές και χάχανα και ξεστράτισα καμιά εκατοστή οργιές κατά τη δυτική άκρη της πόλης. Ήτανε κει, στην πλατεία τ' Αγιωργιού, η κεντρική αγορά και

¹ Νυν Αίγιο.

² Είχαν την εξοικείωση να υπολογίζουν κατά προσέγγιση την ώρα με τον ήλιο, τις σκιές, το φως της μέρας και άλλους τρόπους.

το θολοσκέπαστο μπεζεστένι με τις καμαρόπορτες και τα λογής λογής μαγαζιά στα σωθικά του.

Κόσμος και κοσμάκης διάβαινε ή ψώνιζε στα μικρομάγαζα με τις χρωματιστές τέντες και τ' απλωμένα εμπορεύματα στους πάγκους ή καταγής σε χράμια, σε τομάρια και στο χώμα. Ρωμιοί με φουστανέλες και οι περισσότεροι με σαλβάρια, φέσια, πουκάμισα και γελέκια. Τούρκοι, όλο περφάνια, καβάλα σε ζηλευτά άλογα, με σαρίκια, μακριά μεταξωτά αντεριά, ασημοστόλιστες πιστόλες και μαχαίρια στο ζωνάρι κι άλλοι περπατητοί με τουρμπάνια, φαρδιές βράκες και κίτρινα παπούτσια. Μετρημένοι ήσαν οι Φράγκοι,¹ με καπέλα, παντελόνια και μαστούνια, κι ακόμα ολιγότερες οι γυναίκες, με τσεμπέρια στο κεφάλι, κλαρωτά ή γκριζωπά φουστάνια και ζιπούνια, και καμιά τους νια.

Κάμποσοι Τούρκοι κάθονταν στις πέτρινες βρύσες, κάπνιζαν τα τσιμπούκια τους, έστρεφαν τα κομπολόγια τους και ρεμβάζανε, ενώ τριγυρούσαν πουλητάδες διαλαλώντας κουλούρια, χαλβά και σερμπέτια, χαμάληδες, κουβαλώντας πράματα ή καρτερώντας πελάτες, και χωριάτες με κότες στα χέρια, κρεμμύδια και σκόρδα σε αρμάθες, λάχανα σε μάτσα και τυρί σε τουλούμια. Στα ποδάρια όλων μπερδεύονταν γαϊδούρια, μουλάρια και σκυλιά, με μπόλικά απ' τα τελευταία να λιάζονται μεσόστρατα.

Όμως, περισσότερο ρούφηξαν τα μάτια μου οι γύφτοι. Είχαν αφήσει σχεδόν όλοι τον μαχαλά της Αγίας Αικατερίνης και μαζώχτηκαν στην αγορά, όπως το συνήθιζαν κάθε χρόνο τέτοια μέρα μέχρι να επιστρέψουν στα Γύφτικα και να συνεχίσουν το γλέντι.

Τα θηλυκά χόρευαν με μπροστάρισσα μια φρέσκια παιδούλα, ίσαμε δέκα άντρες βάραγαν νταούλια και γρατζούναγαν κάτι ξεχαρβαλωμένα βιολιά κι οι άλλοι τραγούδαγαν,

¹ Κάθε Ευρωπαίος.

ή καλύτερα έγδερναν με τις αγριοφωνάρες τους τ' αυτιά του κόσμου. Ανάμεσα σ' όσους στέκονταν να τους κάμουν χάζι περιδιάβαιναν κάμποσες γύφτισσες βαστώντας ρηγά πανέρια για να διακονέψουν παράδες και φαγώσιμα, μα και να πουν τη μοίρα και να πουλήσουν ερωτικά μαντζούνια.

Χάζευα το συρφετολόι των γύφτων, των μουντζωμένων απ' τον Πλάστη αφότου έφτιαξαν τα καρφιά για το σταύρωμα του Χριστού, κι έστρεφα το βλέμμα στα εργαστήρια και στο χάνι του Ταταράκη που μπαινόβγαιναν ταξιδιώτες. Ήταν η Πάτρα το μεγαλύτερο κέντρο για το εμπόριο στον Μοριά, με βασίλισσα τη σταφίδα, και γι' αυτό οι ξένοι φρόντιζαν να στέλνουν ή να ορίζουν Ρωμιούς προξένους.

Είχε μια ομορφάδα ετούτη η αντράλα και το μελισσολόι των ανθρώπων, κι ας σήκωναν κουρνιαχτό με τις περπατησιές τους. Μια ζωντάνια που μου έλειπε πέρα στ' αμπελοχώραφα. Λες και αβγάτιζε η ανάσα μου και θέριευε το κορμί μου.

«Να σου πω τη μοίρα σου;» με ρώτηξε μια κακογερασμένη γύφτισσα, ίδια με μαραζωμένο σύκο, και πάσχιζε να μου αρπάξει το χέρι.

«Δεν κρατώ παράδες για πέταμα», την πρόγκηξα.

Σάματις βαστούσα και καθόλου! Κείνη μου γίνηκε φόρτωμα και τη σιχτίρισα.

«Στη χάψη να ξημερώσεις!» με καταράστηκε, και μου φάνηκε το βλέμμα της λασπερό, πανουκλιασμένο.

«Να κοιμηθείς τον αξύπνητο, μωρή!» της αντιγύρισα χειρότερη κατάρα και κίνησα κατά το Τασί Σοκάκ.

Ως τις σαράντα οργιές είχε το τσαγκαράδικο ο Νικολός, ο άντρας της αδερφής μου. Δεν ήθελα να ιδώ τα ξινισμένα του μούτρα. Όσο αργότερα, τόσο καλύτερα. Άσε που μπορεί να μπεκρόπινε σε κανένα ρακοπουλειό κατά πώς το συνήθιζε.

Δεν της άξιζε της Γαρυφαλλιάς τέτοια τύχη, κακόπεσε. Γίνηκε τότες, με φταίξιμο και δικό της, του διαόλου το φάσκιωμα. Ήτανε ν' αρραβωνιαστεί τον Χρυσάνθη που δούλευε

στ' αμπελοχώραφα. Λεβέντης κι όπως μολογούσανε δουλευ-
ταράς. Όμως αποδείχτηκε καλό τυρί σε σκυλίσιο τομάρι. Την
ξεγέλασε, την γκάστρωσε και κατόπιν εξαφανίστηκε ο κερα-
τάς. Μήτε αρραβώνας μήτε τίποτε.

Έτσι, ξέπεσε στον Νικολό, που δέχτηκε να τη στεφανωθεί
και να φορτωθεί το μπάσταρδο του Χρυσάνθη με προίκα το
σπίτι μας και δυο χιλιάδες γρόσια, χώρια τα έπιπλα, τ' αση-
μικά και τα ρουχικά. Όσες οικονομίες φύλαγε ο κύρης μου
πήγαν χαράμι για να σκεπαστεί το σούσουρο και να πρη-
στεί η μπάκα του Νικολού. Φτιάχτηκε ο σελέμης, ο αχαΐρευ-
τος ο Νικολός αφέντης, κι εμείς κοτσιακαστήκαμε στην ου-
ρά του γαϊδάρου.

Καταντήσαμε στο χαμόσπιτο της Φιλίζ Χανούμ κι αρχίτισε
ο κύρης μου απ' το μηδέν, δίχως δεύτερο βρακί. Τι κι αν ήτανε
επιστάτης, δε φύτρωναν οι παράδες στο χώμα. Έξι κουτσού-
βελα και τέσσερις οι τρανοί, δέκα νομάτοι. Να μας ταΐσει, να
μας ποδέσει, να μας ντύσει και να στοχάζεται την προίκα για
άλλες τέσσερις κοπέλες. Ταλαιπωρούνταν και μονάχος του,
γιατί χτύπησε τον πάππο μου ταμπλάς κι έμεινε σακάτης,
το ένα ποδάρι δεν το κούναγε.

Τα συνταίριαζα όλα τούτα απ' τα μισόλογα των μεγάλων,
αφού βούλωνε η ντροπή τα στόματά τους. Σκιάζονταν μη μας
ξεφύγει καμιά κουβέντα και δε βρίσκει η φαμίλια μας τρύ-
πα να χωθεί απ' την καταλαλιά του κόσμου. Του στοίχισε
και βαριά στην ψυχή του κύρη μου και δεν της συχώρεσε το
κρίμα της. Έτυχε να τον ακούσω να παραμιλά, να τη βλα-
στημάει και μια φορά να ξεστομίζει: «Κάλλιο να τη σκότω-
να την άτιμη!»

Ξέκοψε από κείνη και μαζί του όλοι μας. Μήτε την είδαμε
ξανά, δε ματαπάτησε κανείς μας στην πόρτα της. Απ' τους
ξένους μαθαίναμε τα χαΐρια της. Μας απαγόρευε ο κύρης μου
και κάθε λόγο, να μην την αναφέρουμε, θαρρείς κι απόθα-
νε. «Άμα φυτρώσει το λιθάρι, να την πιάσετε στο στόμα σας

σας. Ειδεμή να ξεραθεί το σάλιο σας!» Κι όταν από ανάγκη μ' έστειλε τότες στη Γαρυφαλλιά, δε μου μήνυσε τίποτε να της πω. Τάχατες από κεφαλιού μου πήγαινα.

Όμως, εγώ τη Γαρυφαλλιά την αγαπούσα και τη λογάριαζα διαλεχτή μες στους ανθρώπους. Ήτανε γλυκομίλητη, χρυσοχέρα, με καλοπιάσματα, κανακέματα και παιχνιδίσματα, όλο στην έγνοια της μ' είχε. Και το χαμογέλιο της αστέρι στο σκοτάδι. Όσπου φύσηξε χλεμπονιάρης αέρας και το σβάρνισε στ' αποπλύματα που γιόμιζαν τα σοκάκια της Πάτρας.

Για να μη διαβώ απ' του Νικολού, έκοψα δεξιά. Με μισοσκοτωμένα φίδια που τυλίγονται από δω και ζαβώνουν από κει μέχρι να λείψει η ζήση τους έμοιαζαν τα σοκάκια. Ξεδοντιασμένα τα καλντερίμια. Γούβες, σωροί χώματα και λιθάρια να ταλανίζουν τα φορτωμένα ζωντανά και τους διαβάτες. Να ξεμυτίζουν τα σπίτια όπως λάχει και να μποδίζουν τον ήλιο τα σαχνισιά που σχεδόν έσμιγαν πάνωθε της στράτας.

Βγαίνοντας στο Μπολσοκάκ, τον φαρδύ και ίσιο δρόμο, άλλαξε σουλούπι ο τόπος. Ορθώνονταν σε όλο το μάκρος του μεγάλα και όμορφα αρχοντικά, Ρωμιών και Τούρκων, με δέντρα καρπερά και μποστάνια στους κήπους τους.

Φάνταζε η πόλη με ξαπλωτό μεσιανό πανί караβιού. Μ' ένα μίλι μάκρος στον πάτο και στενεύοντας ολοένα να φτάνει στην κορφή στο μισό. Να 'ναι και το Μπολσοκάκ το κατάρτι. Ύψωναν κι οι Τούρκοι στο κάστρο τα μπαϊράκια τους, προσθέτοντας σ' ετούτη την εικόνα της Πάτρας με τους δέκα χιλιάδες χριστιανούς, τις τέσσερις χιλιάδες μουσουλμάνους και τους καμιά ογδονταριά Εβραίους.

Ανηφόρισα μέχρι το μολυβδοσκεπάστο Κουρσούμ τζαμί, την κάποτε εκκλησιά του Παντοκράτορα. Αντίκρυ του και πλάι στο παλάτι του μπέη Κούνα είχε παλιά το αρχοντικό της η Φιλίζ Χανούμ. Όμως πια κατοικούσε στην Πόλη κι όρισε βεκίλη για την περιουσία της έναν στρυφνό και σκατόψυχο ξάδερφό της που 'κανε δύσκολη τη ζωή του κύρη μου.

Σαν παρακεντέ τού φερνόταν κι όχι επιστάτη. Τιτίζης, έφαχε ως και της αλεπούς τον κώλο μη λείψει ρώγα απ' τη σταφίδα. Τσιφούτης, γρουσουζής, γκρινιαρής και κούφιο το στήθος του από καρδιά. Θαρρείς και τον αφαλόκοψε ο Διάολος. Και το μπόι του; Μια σταλιά άνθρωπος, μυγόμεσμα. Σαχίν Αγά τον λέγανε.

Στο Κουρσούμ τζαμί έστριψα δεξιά και μπήκα στον μαχαλά της Μουριάς. Το σπίτι της αδερφής μου ήτανε στην αρχή και σπάνια το 'φτανε η βρόμα του Ταμπαχανά. Είχαν εκεί τις στέρνες τους οι ταμπάκηδες, κάτω στο ρέμα, το Μπουγιούκ Ντερέ, κι όταν φύσαγε λεβάντες έζεχνε ο τόπος.

Πέντε χρόνους δεν ανταμωθήκαμε με τη Γαρυφαλλιά. Κλοτσούσε η καρδιά μου απ' τη λαχτάρα να την ιδώ. Να ξαναμπώ και στο σπίτι μας, που έστεκε όπως το θυμόμουνα. Μονόπατη ξύλινη φωλιά, κεραμιδοσκέπαστο, με τρεις ροδιές, δυο πορτοκαλιές, μια μυγδαλιά κι ένα σωρό λουλουδικά στον κήπο.

Πέρασαν κάποιοι παλιοί γειτόνοι, καλημέριζαν κι αποκρινόμουν δίχως να στρέφω το κεφάλι. Με γνώρισαν, δε με γνώρισαν, δε μ' έκοφτε. Είχαν αλυσοδεθεί τα μάτια μου κι ο νους μου με θύμησες αλλοτινών καιρών. Ανταριασμένες, λιοφώτιστες, παγερές, ξέγνοιαστες, μελωμένες. Οι θύμησες πότε είναι σφήκες και πότε αηδόνια.

Στο κατώφλι ξάπλωναν δυο σκυλιά με τη γλώσσα όξω απ' το στόμα. Δρασκέλιστα πάνωθέ τους και δεν κουνήθηκαν. Χτύπησα την πόρτα και καρτέρεσα κάμποσο. Ματακοπάνησα πιο δυνατά, τίποτα. Φαντάστηκα πως θα πήγε σε καμιά γειτόνισσα ή στην αγορά. Ύστερα ότι μπορεί να 'ναι στον κήπο, που 'χε μαντρότοιχο, μα και αυλόπορτα.

Μπήκα στον κήπο. Δεν την είδα πουθενά και τράβηξα για το πλυσταριό στην πίσω μεριά του σπιτιού. Ζυγώνοντας, αγρίκησα σούσουρο. Γογγυσμούς και να κουτροβαλιάζονται καζάνια και τενεκεδένια συμπράγκαλα.

Έριξα στο χώμα το τσόχινο πανωφόρι μου, μια κι άλλο πράγμα δεν κρατούσα, χύμηξα στο πλυσταριό και τότε ανέβηκε το αίμα μου στο κεφάλι. Αντίκρισα τον Μουράτ, τον τάταρη, ορθό και ξεβράκωτο και την αδερφή μου καταγής αναμαλλιασμένη. Φλογίστηκε ο νους μου. Να του μουντάρω με τα χέρια, θα με σακάτευε, καθώς ήτανε νταγλαράς κι εγώ παιδαρέλι δεκαπέντε χρόνων.

Παραζαλισμένος, πετάχτηκα στον κήπο να βρω κάνα τσεκούρι ή ξύλο. Κι από κει στον δρόμο, όπου διάβαινε ένας Τούρκος με τη χαντζάρα χωμένη στο ζωνάρι του. Κόχλαζε το μυαλό μου και μήτε κατάλαβα μες στη σκοτούρα μου πως ήτανε το μυγόχεσμα, ο Σαχίν Αγάς. Όρμησα, τράβηξα τη χαντζάρα, τον άμπωξα κιόλας, γιατί έκαμε ν' αντισταθεί, και στράφηκα να μακελέψω τον Μουράτ.

Όμως δε λογάριασα τους δυο γενίτσαρους του Σαχίν Αγά, ούτε καν τους είδα να περπατούν ξοπίσω του. Με γράπωσαν ετούτοι και με σάπισαν στο ξύλο. Κυλούσαν σάλια, αφροί κι αίματα στο μούτρο μου, στο στόμα και στον λαιμό, κι όλα γύρω μου στροβίλιζαν. Ώσπου σωριάστηκα στο καλντερίμι.

Έτσι μωροζώντανο με άρπαξαν οι γενίτσαροι απ' τις μασχάλες και μ' έσερναν τσουβαλιαστό. Τι γίνηκε κατόπιν δε θυμάμαι, λιγοθύμησα.

2

Όταν άνοιξα τα μάτια μου, βρισκόμουν σ' ένα κοτέτσι. Κάτω απ' τη σχάρα με τις χοντρές βέργες που κούρνιαζαν οι κότες. Κει όπου πέφτανε οι κουτσουλές τους. Μ' είχανε κιόλας πασαλείψει πατόκορφα οι αναθεματισμένες. Ήμουν ξυπόλυτος, δίχως φέσι και με το γελέκι, το πουκάμισο και το σαλβάρι καταματωμένα. Το μούτρο μου και τα μάτια μου τούμπανο απ' το πρήξιμο, θαμπά έγλεπα.

Ήτανε χαράματα, πονούσα, τρεμούλιαζα απ' το αγκιάζι, έζεχνα σαν φοφίμι κι ένας διαολοκόκορας δεν απόσταινε να ξελαρυγγιάζεται πάνωθέ μου. Καινούργια μέρα να σου πετύχει. Μήτε να τον προγκήξω μπορούσα μήτε να κουνηθώ. Μόνο μαζώχτηκα κουβάρι και χτυπούσαν τα δόντια μου ασταμάτητα.

Ολόγυρα έφραζαν το υπόγειο του κοτετσιού πυκνά και κοντά κάγκελα. Παρέκει θωρούσα κάμποσες πορτοκαλιές και στο τέρμα του μπαχτσέ δίπατο σπίτι.

«Λοξοδρόμησε η κατάρα της γύφτισσας...» είχα το κουράγιο να χωρατέψω, «δε με βάλανε στη χάψη». Αλλά μήπως θα 'τανε καλύτερα να μ' έχωναν στη φυλακή;

Συλλογιόμουν το πάθημά μου, τη δόλια αδερφή μου και τον άτιμο τον Μουράτ, που τον νομίζαμε για ντερμπεντέρη και ίσιο άνθρωπο. Αντίκρυ στο σπίτι μας έμενε, απ' τους λίγους Τούρκους στον μαχαλά της Μουριάς. Ήτανε τάταρης, δηλαδή γραμματοκομιστής, ή ταχυδρόμος, της Διοίκησης. Καβαλούσε το άσπρο του άλογο, τον Γιλντιρίμ, και λίγωναν Τουρκο-

πούλες και Ρωμιές. Εγώ τον ζήλευα για το άτι του. Θαρρείς κονταροχτυπούσε τ' αστέρια όταν ριχνόταν στον καλπασμό και σπίθιζε το καλντερίμι. Μα να που αποδείχτηκε κι ο Μουρόρτ λυκοθρεμμένος.

«Και στου βοδιού το κέρατο θα σε βρω και θα σε χαλάσω, κερατά!» έκραξα, κι ευθύς μ' έσφαξαν οι πόνοι.

Την αυγή σίμωσαν δυο τσούπρες, δουλικά. Μ' έγλεπαν με περιέργεια, η μια χασκογελούσε κι η άλλη έμοιαζε να με σπλαχνίζεται.

«Το κονάκι του Σαχίν Αγά είναι τούτο;» ρώτηξα με τρεμουλιαστή φωνή.

Δεν απολογήθηκαν. Απολύσανε τις κότες στον μπαχτσέ και κατόπιν χάθηκαν κατά το σπίτι.

Βγήκε ο ήλιος και σύρθηκα σύριζα στα κάγκελα για να λιάζομαι. Κύλησε πόση ώρα μέχρι να πάψει το χαρχάλισμα των δοντιών και να ζεσταθώ κομμάτι. Ως το μεσημέρι δε ζύγωσε άλλος άνθρωπος. Μονάχα τρία σκυλιά γυρόφεραν και κάποτε κάποτε μ' αλυχτούσαν κοφτά κι άγρια.

Τότε φάνηκε ο Σαχίν Αγάς με τους γενίτσαρους. Ξεκλείδωσαν μια πορτοπούλα στα κάγκελα και μου έγνεψαν να βγω. Να σηκωθώ ούτε λόγος. Πέντε σπιθαμές ύψος είχε ο κοπρώνας του κοτετσιού. Μπουσουλώντας πήγα ως έξω. Έκαμα να ορθωθώ και με πάτησε ο ένας γενίτσαρος στον σβέροκο.

«Είσαι ο γιος του ναζίρ Λιάσκου;» ρώτηξε ο Σαχίν Αγάς.

Ρωμαίικα μιλούσε, όπως σχεδόν όλοι οι Τούρκοι της Πάτρας, μα έλεγε τον επιστάτη ναζίρ.

«Ναι, εφέντη».

«Και γιατί, ρε σκυλί, μου ρίχτηκες και με λάβωσες;»

«Μονάχα τη χαντζάρα ήθελα...»

«Δεν κρατούσα χαντζάρι, παλιοζάγαρο, δεν ξεχωρίζεις την πάλα; Ήξερες πως είναι πλουμισμένη με ζαφείρια και τη λιμπίστηκες;»

«Όχι, αγά μου, μόνο να...»

Μαγκώθηκα. Τι να ξεφούρνιζα, ότι θα σκότωνα τον Μουράτ, τον ανιψιό του; Ήτανε μαλωμένοι παλιότερα, μα τώρα; Κι ότι μαγάρισε την αδερφή μου;

«Τι “μόνο”, βρε κιοπέκ;»

«Να σκοτώσω ένα φίδι, εφέντη, στον κήπο της αδερφής μου».

«Για κανέναν μπουνταλά με περνάς, γκιαούρη; Χάθηκαν τα λιθάρια και τα ξύλα;»

«Αμώνω στην Παναγιά και στο γάλα που βύζαξα, δε σου λέγω ψέματα».

«Ζορμπάς είσαι, κλέφτης της πορδής!»

«Στείλε με στον καδή, εφέντη, να με δικάσει, αφού δε με πιστεύεις», είπα παρακαλετά όπως ήμουνα γονατισμένος στα τέσσερα κι εκείνος από πάνω μου.

«Άμα σε στείλω στον καδή, θα χαθείς. Ληστεία με λαβωματιά... Αποκεφαλισμός θα 'ναι η κρίση του».

«Μα δε σε λάβωσα, αγά μου...»

«Κι ετούτο δω τι είναι;» μου αντιγύρισε κι ανασηκώνοντας το μανίκι του αντεριού του φάνηκε ένα γρατζούνισμα. «Γίνε μουσουλμάνος να γλιτώσεις. Να ζήσεις σαν σωστός άντρας, με ίρτζι¹ και παράδες, και ν' απολαύσεις όταν αποθάνεις όλα τ' αγαθά που γράφει το Κοράνι για τους αληθινούς πιστούς. Οι χριστιανοί είναι σκυλιά, κιοπέκια».

«Αφού με κατηγοράς για κλέφτη, αγά μου, τι με θέλεις ανάμεσα στους μουσουλμάνους; Για να σας χαλάσω τη σειρά;» ξεστόμισα την αντιλογία μου.

Μια κλοτσιά του γενίτσαρου στο μούτρο μου μ' έκανε να ρεκάξω και να μετανιώσω για το θάρρεμά μου.

«Μη με χασομεράς!» πέταξε αγριεμένος ο Σαχίν Αγάς. «Μονάχα ένα πράγμα θα κρατήσει το κεφάλι στον λαιμό σου. Να γενείς μουσουλμάνος».

¹ Κύρος, υπόληψη, αξιοπρέπεια.

«Καλύτερα να μου το πάρεις τώρα δα, εφέντη», αποκρίθηκα και καρτερούσα δεύτερη κλοτσιά. Όμως γαλήνεψε.

«Θα σ' αφήσω να το στοχαστείς», είπε, και κατόπι μ' έσπρωξαν οι γενίτσαροι στο κοτέτσι και κλείδωσαν την πορτοπούλα.

Το γιόμα ήρθε ξανά, μονάχος του. Όξω δε μ' έβγαλε. Ρώτηξε πάλι αν δέχομαι να γίνω μουσουλμάνος, κι όταν αρνήθηκα, έσυρε απ' το ζωνάρι την πιστόλα του. Κόλλησε την κάννη στο κούτελό μου και με ματαρώτησε.

«Όχι, εφέντη, ρίξε να γλιτώσω», απάντησα, κι όπως ήμουνα γονατιστός έσφιξα τα κάγκελα.

Ο διαλογένητος πυροβόλησε. Ένωσα κάψιμο στην πέτσα μου, δυνατό πόνο και τραντάχτηκε το κεφάλι μου. Μα ως εκεί, δεν πέθανα. Ο αναθεματισμένος με τουφέκισε μονάχα με μπαρούτι, για φοβέρα. Καψαλίστηκαν τα μαλλιά μου ως το κορφοκέφαλο και κατουρήθηκα πάνω μου απ' την τρομάρα.

«Την επόμενη φορά θα 'χει βόλι η πιστόλα, μα τον Αλλάχ!» φώναξε κι έφυγε.

Μ' έπιασαν τα κλάματα. Από απελπισιά, φόβο και άχτι. Στο τέλος έμεινε μόνο η οργή και κυλιόμουν μες στις κουτσουλές και τα κοτόφτερα όπως ο δαιμονισμένος.

Κάποια ώρα ησύχασα. Έκατσα με λυγισμένα τα γόνατα, γράπωσα τα κάγκελα και κοίταζα στον μπαχτσέ. Ολόσκατος και με φτερά κολλημένα παντού. Με τι σόι πλάσμα έμοιαζα δεν ξεύρω.

Ήρθε στον νου μου ο κύρης μου. Θα το μάθαινε; Κι αν το μάθαινε, τι μπορούσε να κάμει; Για τον Τούρκο ο ραγιας άξιζε όσο ο μπάκακας. Εξόν κι ήταν κοινομημένος, τρανός παπάς ή κοτζάμπασης. Ίσως, όμως, και να πέρναγε ο λόγος του σαν επιστάτη στα χωράφια της Φιλίζ Χανούμ. Γεννήθηκε μια απαντοχή κι αρπάχτηκα από τούτη όπως ο μισοπνιγμένος.

Ξεκάμπισαν και τα φυσικά του κορμιού να ζητήσουν τα δικά τους βερεσέδια. Πεινούσα και διψούσα. Πιότερο το δεύ-

τερο, στέγνωσε η γλώσσα μου και ξεροκατάπινα. Θαρρούσα πως έβγαζε αίμα ο λαιμός μου, ότι τον έγδερναν αγκάθια.

Το σούρουπο μου φέρανε μισό κύπελλο νερό, ίσαμε πενήντα δράμια ψωμί και έναν παλιοκαιρισμένο και φτηνιάρικο τζουμπέ με μανίκια. Ήπια κι έφαγα λιμασμένα, ενώ πάνωθέ μου κακάριζαν οι κότες. Ύστερα κουκουλώθηκα με τον τζουμπέ και κοιμήθηκα ξερός.

Οι επόμενες πέντε μέρες ξεπατίκωσαν την πρώτη. Φοβέρες, δάρσιμο, τουφεκισμοί με μπαρούτι κι η αβάσταχτη βρόμα του κοτετσιού. Μόνη ευλογία το λιγιστό νερό, το κομμάτι του ψωμιού και ο τζουμπές να με γλιτώνει απ' το κρύο. Καντήλιασα παντού κι είχα θέρμες. Ένωθα σαν την αλεπού στο δόκανο και με αυγό ανάμεσα σε δυο λιθάρια. Να δεχτώ να τουρκέψω ή να βασανίζομαι μέχρι να βγει η ψυχή μου;

Την έκτη μέρα, ήρθε ν' ανοίξει το κοτέτσι η μια δούλα. Ρωμιά ήταν. Έσταζαν τα μάτια της πίκρα για την κατάντια μου, το κατάλαβα.

«Ένα μαχαίρι, έναν σουγιά, ό,τι να 'ναι», την παρακάλεσα.

«Για να σφαχτείς;» ρώτηξε, κι άκουσα για πρώτη φορά τη φωνή της. «Κάλλιο να τουρκέψεις».

«Για να βγάλω ένα αγκάθι απ' το ποδάρι μου. Γιόμισε όμπυο και με ρημάζει στον πόνο».

Απολογία δεν έλαβα. Κύλησε όλη η μέρα όπως οι προηγούμενες, με βασανισμούς και βλαστήμιες.

Είχε νυχτώσει, φέγγιζε μισό φεγγάρι και λαγοκοιμόμουν όταν ένωσα να ζυγώνει κάποιος. Λογάριασα απ' το σουλούπι πως ήτανε η δούλα. Μούτρο δεν έγλεπα. Κόντεψε στη μια οργιά, πέταξε κάτι προς τη μεριά μου και χάθηκε τρέχοντας.

Τυλιγμένο σε παλιόρουχο βρήκα το μαχαίρι που ζήτησα, δίκοπο χαρμπί με κοκάλινο μανίκι. Γύφτικο, κακορίζικο, μα για μένα άξιζε τόνους χρυσάφι κείνη την ώρα.

Παραφύλαξα για λίγο κι έπειτα έπιασα δουλειά. Να πε-

λεκώ πάνωθ' μου στις άκρες γύρω γύρω τις βέργες, καθώς ήτανε καρφωμένες, και να τις χαρακώνω όσο βαθύτερα μπορούσα. Σιγανοκακάριζαν οι κότες, σταματούσα και συνέχιζα. Όσπου μπαίλντισα και τα παράτησα. Έχωσα στις κουτσουλές το χαρμπί και τα πελεκούδια κι αποκοιμήθηκα τυλιγμένος στον τζουμπέ.

Πέρασαν ακόμα δυο μέρες με την ίδια τυραγνία κι ύστερα για άλλες τρεις δε φάνηκε ο Σαχίν Αγάς, μ' άφησαν ήσυχο. Γλίτωσα τους βασανισμούς, μα ήμουν σε μαύρο χάλι. Γιόμισα και κοτόφειρες. Ξυνόμουν λυσσασμένα και πλήγιασα το κορμί μου ολούθε. Με χίλια ζόρια κατάφερνα τις νύχτες να πελεκώ τις βέργες.

«Αύριο θα καθαρίσουν το κοτέτσι. Επιστρέφει κι ο αγάς», μου ψιθύρισε η δούλα, όταν με το σουρούπωμα ήρθε να κλείσει τις κότες.

Με γράπωσε ο τρόμος και με ταρακουνούσε. Όμως μου 'δωκε και δύναμη. Λημέριαζε στα τρίσβαθα της ψυχής και του κορμιού και την ξετρώπωσε. Ρίχτηκα με μανία στις βέργες. Μακέλεψα τα χέρια μου, μα πίσω δεν έκανα. Σκάρωνα και σχέδια. Το κονάκι του Σαχίν Αγά ήτανε μέσα στο κάστρο, όπου ζούσαν μονάχα Τούρκοι. Σφάλιζαν οι φρουροί τις πύλες με τη δύση του ήλιου και τις άνοιγαν την αυγή.

Μέσα στη βαθιά νύχτα, όπως είχα γυρίσει ανάσκελα και άμπωχνα με τα ποδάρια, ένωσα τις βέργες να κουνιούνται. Ξεσήκωσαν σαματά οι κότες και σκιάχτηκα μη με πάρουν χαμπάρι. Λούφαξα και περίμενα. Τίποτα. Μόνο τα σκυλιά αλύχησαν καμιά εικοσαριά φορές και σώπασαν. Έγχειρα κι εγώ τυλιγμένος με τον τζουμπέ να ξαποστάσω κι ήρθε γλυκός και βαρύς ο ύπνος.

Λαλώνοντας ο κόκορας, αναπετάχτηκα και κοπάνησα το κεφάλι μου στις βέργες. Καλό αποδείχτηκε, γιατί ξύπνησα μονομιάς. Στριμωχτά και στριφογυρίζοντας ζερβά δεξιά, κατάφερα να φορέσω τον τζουμπέ. Καρτέρεσα μέχρι να χαράξει,

έκαμα τον σταυρό μου κι ύστερα τίναξα με τα ποδάρια τη σχάρα των βεργών.

Γίνηκε του κουτρούλη ο γάμος! Οι κότες έπεσαν στον κοπρώνα, κακάριζαν και φλετούραγαν δώθε κείθε κι άρχισαν τα σκυλιά να γαβγίζουν αγριεμένα.

Όπως ορθώθηκα, άκουσα να κροταλίζουν τα κόκαλά μου. Έδωσα μια με τον ώμο στην πόρτα του κοτετσιού, την έσπασα και βούτηξα συρτός στην τρύπα και στην ξύλινη σκάλα, ωσότου σωριάστηκα στο χορτάρι του μπαχτσέ.

Πήρα να τρέχω κατά τον μαντρότοιχο. Ξοπίσω μου και τα σκυλιά. Μέχρι να φτάσω στη μυγδαλιά που είχα βάλει στο μάτι, με φίλεψαν με τρεις δαγκωνιές. Άγιος μ' έσπρωχνε και μπόρεσα να σκαρφαλώσω. Κάτω λυσομανούσαν τα σκυλιά κι απ' το κονάκι ακούγονταν φωνές και προσταγές. Σε λίγο θα μ' έστρωναν στο κυνήγι. Κρεμάστηκα στον μαντρότοιχο και πήδηξα. Μισοτσακίστηκα. Έφταιγε που ήμουν και ξυπόλυτος.

Αλαφιασμένος, κοίταξα τριγύρω. Στο στενοσόκακο δε φαινόταν κανένας. Λογάριαζα πως θα με φάξουν προς το κέντρο της πόλης και τράβηξα κουτσαίνοντας αντίθετα, για την ανατολική πύλη του κάστρου. Στην πρώτη βρύση νίφτηκα, έχωσα και το κεφάλι μου από κάτω κι έπλυνα τα μαλλιά μου. Έπειτα φόρεσα ανάποδα τον τζουμπέ –ήταν κάπως καθαρότερος από μέσα–, έσκισα ένα κομμάτι της φόδρας και το έδεσα κεφαλοπάνι.

«Άμα γλιτώσω και σε πετύχω πούποτε,¹ μυγόχεσμα Σαχίν Αγά, θα σε κόψω φέτες! Κι εσένα και τον Μουράτ!» μουρμούρισα και πήγαινα σκυφτός.

Δεν έτρεχα, μην τυχόν ξυπνήσω υποψίες στους Τούρκους που αρχίνισαν να κυκλοφοράνε. Σιμώνοντας στην πύλη, αντίκρισα δυο φρουρούς. Άλλος δεν έμπαινε ούτε έβγαινε κεί-

¹ Πουθενά, σε κανένα μέρος.

νη την ώρα. Πώς θα περνούσα; Έφτανε η μπόχα και τα καντηλιασμένα μούτρα μου να τους κινήσουν την περιέργεια. Στοχάστηκα να πω ότι αρρώστησα από πανούκλα κι έφευγα μακριά. Θα το χάφτανε;

Τότε ακούστηκαν τουφεκιές απ' του Σαχίν Αγά κι άναψαν στον νου μου την ιδέα. Αναπήδησα μέχρι απάνω, έκαμα ζερβά δεξιά σαν κατατρομαγμένος, κουνούσα τα χέρια και βάλθηκα να τρέχω ντουγρού κατά την πύλη ξεφωνίζοντας:

«Πόλεμος! Ούι ούι, μάνα μου! Πόλεμος! Σεφέρι!»

Οι φρουροί έκαμναν χάζι και δε δοκίμασαν να με σταματήσουν. Μονάχα ο ένας με περγέλασε:

«Χέστηκες με δυο κουμπουριές, χαϊβάνι;»

Ούτε κι εγώ έκοψα την πηλάλα, κι ας νόμιζα ότι θα ξεκολλήσουν τα ποδάρια μου απ' τις λεκάνες. Σταμάτησα μόνο φτάνοντας κάτω στο Μπουγιούκ Ντερέ. Λυσομανούσε το καρδιοχτύπι στα στήθια μου, κοντανάσαινα με τη γλώσσα όξω και πάσχιζα να σκεφτώ τι να κάμω. Στου κύρη μου θα με γύρευε οπωσδήποτε ο Σαχίν Αγάς.

Ακούστηκαν κι άλλες μπαταριές απάνω στο κάστρο κι αγριοφωνάρες. Διάβηκα ευθύς το ρέμα, που 'χε μπόλινο νερό ακόμα, και πήρα ν' ανηφορίζω κατά το Γηροκομειό.

1816-1829. Πάτρα, Τριπολιτσά, Ναύπλιο, Μεσολόγγι...

Αφότου ο Αγγελής βρέθηκε φυλακισμένος στο κοτέτσι του Σαχίν Αγά, το μίσος φώλιασε στην ψυχή του σαν φαρμακερό φίδι.

Κατά την εκρηκτική και συγχρόνως σαγηνευτική πορεία του μπαίνει στη δούλεψη ενός στρυφνού και τσιγκούνηπραματευτή, που σου πουλά κλωφοπιά για καντήλι. Τον ζώνει το μολυβένιο σύγνεφο της σκλαβιάς και του εξευτελισμού των ραγιαδών. Σμίγει με την Κερασία, όπου στο πρόσωπό της βουτάνε και κολυμπούν τα όνειρα. Απαντιέται με κοτζαμπάσηδες, κολίγους και συμπολεμιστές, που είναι πιότερο από αδέρφια και γυναίκα την ώρα της μάχης, ενώ ένα τρομαγμένο Τουρκόπουλο γαντζώνεται πάνω του.

Στον δρόμο του και δύο γέροντες, οι οποίοι ξεψαχνίζουν το κίνητρο για καθετί μα και τη γλυκιά και φαρμακερή ουσία του «εγώ», η πλανεύτρα Ασπασία, διαβολικοί ξένοι, ντόπιοι τυχοδιώκτες, ο επί τριάντα έξι χρόνια αμίλητος Συμεών, ένας καβαλάρης που σώζει αιχμάλωτες Τουρκοπούλες και ο τρανότερος οχτρός του λεύτερου ανθρώπου, ο φόβος.

Ο Αγγελής βιώνει το μεγαλείο και τη σκοτεινή πλευρά του ματοβαμμένου Εικοσιένα, γκρεμίζοντας μυθεύματα και φανερώνοντας καταχωνιασμένες αλήθειες. Σφιχταγκαλιάζεται με τη φωτιά του ξεσηκωμού, μεταβολίζει την αγριότητα σε ελπίδα, λύτρωση και γλυκασμό, και βροντοφωνάζει: «Θέλω να μην είμαι ραγιάς σε κανέναν. Ραγιάς σε τίποτα!»

Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ
www.psichogios.gr

ΚΩΔ. ΜΗΧΗΣΗΣ: 27611